

ΘΕΜΑ Α

A1α.

1. Λ
2. Λ
3. Σ

A1β.

A.1

B.3

ΘΕΜΑ Β

B1.

Η αρχαία ελληνική λέξη «πόλις» δεν είχε τη σημασία που έχει η δική μας λέξη "πόλη" αλλά αντιστοιχεί μάλλον στη δική μας έννοια "κράτος". Αυτή η πόλις - κράτος είναι στα Πολιτικά μια κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι, άρχοντες και αρχόμενοι. Είναι ένα όλον που το αποτελούν μέρη, τα οποία δεν χάνουν μέσα στο όλον τη δική τους φυσιογνωμία. Ως όλον λοιπόν η πόλις - κράτος αποτελείται από ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία· μερικά από αυτά ασκούν εξουσία, τα άλλα υπακούουν. Ως όλον η πόλις έχει για στόχο της την ευδαιμονία, και αυτή πάλι είναι το αποτέλεσμα της αυτάρκειας, της απόλυτης μακάρι ανεξαρτησίας από οτιδήποτε βρίσκεται έξω από την πόλιν.

Στο δοθέν απόσπασμα ο Αριστοτέλης μας δίνει τον ορισμό της έννοιας «πόλις». Η «πόλις», λοιπόν, είναι μια μορφή ανώτερης κοινωνικής συνύπαρξης («ή πασῶν κυριωτάτη»), που εμπεριέχει όλες τις άλλες («πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας»), και αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά («τοῦ κυριωτάτου πάντων»). Είναι δε «ή κοινωνία ή πολιτική». Στον ορισμό αυτό μπορούμε να διακρίνουμε **το προσεχές γένος** (genus proximum) της έννοιας «πόλις» και την **ειδοποιό διαφορά** της (specifica differentia). Συγκεκριμένα, το προσεχές της γένος, δηλαδή η ευρύτερη κατηγορία στην οποία εντάσσεται η έννοια, είναι ο όρος **«κοινωνία»** («κοινωνίαν τινα οὔσαν»), ενώ η ειδοποιός διαφορά της, δηλαδή το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα που τη διαφοροποιεί από τις όμοιές της έννοιες, είναι το αγαθό στο οποίο αποβλέπει. Ειδικότερα, το αγαθό στο οποίο αποβλέπει, που είναι η **ευδαιμονία των πολιτών**, είναι το ανώτερο από όλα τα αγαθά των άλλων κοινωνιών και μ' αυτό η «πόλις» επιδιώκει το συμφέρον του συνόλου των πολιτών. Αντίθετα, οι άλλες μορφές κοινωνίας επιδιώκουν ένα επιμέρους αγαθό για το συμφέρον των μελών τους. Ο Αριστοτέλης επισφραγίζει τον ορισμό της έννοιας «πόλις» με τον χαρακτηρισμό **πολιτική κοινωνία**, δηλαδή την οργανωμένη πολιτειακά κοινωνία η οποία έχει αυτάρκεια, αυτονομία, ελευθερία, θεσμούς και πολίτευμα. Αφορά, λοιπόν, η πόλη τη γνωστή για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο πόλη-κράτος.

Σύμφωνα με την τελεολογική αντίληψη του φιλόσοφου καθετί έχει δημιουργηθεί για να επιτελέσει ένα συγκεκριμένο σκοπό («τέλος») και να φτάσει στην τελείωση, την ολοκλήρωσή του. Έτσι και

η πολιτική κοινωνία, όπως και κάθε κοινωνική ομάδα, συστάθηκε και υπάρχει για να επιτύχει ένα στόχο. Για τον Σταγειρίτη η «πόλις» είναι η τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης (τέλειος πόλις). Περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η φυλετική συγγένεια και σχέση, το χωριό, μια συντεχνία κ.ά. Η γένεση της πολιτείας, κατά τον Αριστοτέλη, αρχίζει αυθόρμητα και εμπειρικά με την οικογένεια. Από έναν ορισμένο αριθμό συγγενικών οικογενειών (φυλές) προκύπτει η κοινότητα της κώμης (χωριά, συνοικισμοί) και από περισσότερες κώμες, προκύπτει η πόλη-Κράτος, που εξασφαλίζει την πλήρη αυτάρκεια. Η οίκια και η κώμη αποτελούν ατελείς μορφές ανθρώπινης κοινωνίας, γιατί δεν μπορούν να εξασφαλίσουν στα μέλη τους την πληρότητα των σχέσεων και την ολοκλήρωση της κοινωνικής φύσης του ανθρώπου. Η οίκια περιλαμβάνει, κατά τον Αριστοτέλη, μόνο τη συζυγική σχέση άνδρα-γυναίκας, τη σχέση πατέρα-τέκνων και τη σχέση δεσπότη-δούλου. Η κώμη διευρύνει αυτόν τον κύκλο ικανοποιώντας κάποιες περαιτέρω ανάγκες, πρωταρχικά οικονομικές. Έτσι, οίκια και κώμη διασφαλίζουν τη ζωή (ζήν), δεν μπορούν όμως να παράσχουν την καλή ζωή (εὖ ζήν), την αυτάρκεια δηλαδή και την ευτυχία. Η προοδευτική πορεία λοιπόν της ανθρώπινης κοινωνίας από τον «οίκο» στην «πόλη» εξασφαλίζει την **αυτάρκεια** των ανθρώπων σε όλα («πόλις, ήδη πάσης έχουσα πέρας της αυτάρκειας»). Η πόλις δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά εκείνη η οργανωμένη και αρθρωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των δυνατοτήτων του ανθρώπου. Η αυτάρκεια αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της πόλεως και πρωταρχική επιδίωξή της. Με αυτήν δηλώνεται η επάρκεια των αγαθών που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας (εὐδαιμονίας). Πρόκειται για αγαθά εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Η αυτάρκεια μιας πόλης εξαρτάται: α) από τη γεωγραφική της θέση, ώστε να εξασφαλίζονται υλικά αγαθά, β) από το έμψυχο, ανθρώπινο δυναμικό που διασφαλίζει την άμυνα της πόλης-κράτους και γ) από το σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής δικαιοσύνης, που εγγυάται την εσωτερική συνοχή της πόλης. Ότι η «πόλις» δε στοχεύει μόνο στην οικονομική αυτάρκεια, φαίνεται από το γεγονός ότι ενώ δημιουργείται αρχικά **«τοῦ ζῆν ἕνεκεν»** για την εξασφάλιση δηλ. της επιβίωσης, υπάρχει για να κάνει δυνατό το **«εὖ ζῆν»**, την κατάκτηση δηλ. της ευδαιμονίας. Απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωής ο Αριστοτέλης (Πολιτικά 1325b13 κ.ε.) απαριθμεί τις εξής: α) επάρκεια τροφής, β) ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ) επαρκής οπλισμός, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικοί θεσμοί, στ) θεσμοί δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό.

Η κοινότητα της πόλης δεν προέκυψε μόνο για την προστασία των μελών της από αδικοπραγίες ή για την εξασφάλιση και την ανταλλαγή υλικών αγαθών. Αυτά είναι αναγκαίος, αλλά όχι και επαρκής λόγος για τη δημιουργία της κοινωνίας, κύριος σκοπός της οποίας είναι το «εὖ ζῆν». Ὑψιστος, λοιπόν, σκοπός της υπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της.

B2.

ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΠΑΝΤΗΣΗΣ:

Στο απόσπασμα από τα «Πολιτικά» του Αριστοτέλη ο φιλόσοφος εξετάζει με επιφύλαξη το ζήτημα της ιδανικής διακυβέρνησης της πόλης από την πλευρά των πολλών καταγράφοντας το οφθαλμοφανές μειονέκτημά τους έναντι των αρίστων και ολίγων που αφορά στο ότι ατομικά συγκρινόμενος ο καθένας από τους πολλούς υπολείπεται στα μόρια αρετής και φρόνησης έναντι εκείνων. Επισημαίνει όμως παράλληλα και την ενδεχόμενη υπεροχή πλήθους έναντι των ολίγων καθαρά λόγω αριθμητικών κριτηρίων και βασιζόμενος στην αθροιστική θεωρία. Στην προσπάθειά του αυτή να πείσει εκθέτει τρία παραδείγματα με τη μέθοδο της αναλογίας. Το δεύτερο από αυτά αντλείται από τον χώρο της μυθολογίας και παρουσιάζει έναν υπεράνθρωπο με πολλά χέρια και πόδια και αντίστοιχη επομένως αρετή και εξυπνάδα. Ο Ιάμβλιχος στον «Ανώνυμο», αναφερόμενος σε θέματα τρόπου άσκησης της εξουσίας παρουσιάζει τον δικό του φανταστικό υπεράνθρωπο με υπερφυσικά σωματικά και ψυχικά χαρακτηριστικά ως ενδεχόμενο φορέα εξουσίας.

Ο Αριστοτέλης αιτιολογεί στη συνέχεια την παραπάτω θέση του «Πολλοί καθώς είναι, ο καθένας διαθέτει ένα μόριο αρετής και φρόνησης, και έτσι, ενωμένοι οι πολλοί γίνονται, κατά κάποιον τρόπο, ένας άνθρωπος με πολλά πόδια, με πολλά χέρια και με πολλές αισθήσεις –και με ανάλογη, βέβαια, αρετή και εξυπνάδα». Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι Ερινύες, οι Εκατόχειρες κ.ά. Κατ'αναλογία λοιπόν με αυτά τα πλάσματα και το πλήθος μοιάζει με έναν άνθρωπο με πολλά χέρια και πόδια, με πολλαπλάσια επομένως δύναμη και με συσσωρευμένη αρετή και εξυπνάδα. Στις λαϊκές συνελεύσεις, όπου συνέρχονται οι πολλοί για να συζητήσουν και να λάβουν από κοινού πολιτικές ή δικαστικές αποφάσεις, η επιμέρους αρετή και η φρόνησις του καθενός από αυτούς, οι οποίες αξιολογικά δεν είναι κάτι το ιδιαίτερο, προστίθενται στις αντίστοιχες ιδιότητες των υπολοίπων και αθροισμένες σε ένα ενιαίο σύνολο εμφανίζονται υπέρτερες από τις αντίστοιχες των αρίστων πλην όμως ολίγων («πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντων, ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολὺποδα καὶ πολὺχειρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις, οὕτω καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοιαν»). Σε αυτού του είδους τις συγκεντρώσεις, όπου οι συμμετέχοντες έχουν κατοχυρωμένα τα δικαιώματα της ισηγορίας, της ισοπολιτείας και της ισονομίας, κάθε ζήτημα δικαστικής ή πολιτικής φύσης τίθεται στην κρίση όλων και, κατά συνέπεια, προσεγγίζεται πολύπλευρα και σφαιρικά, εξετάζεται και αναλύεται διεξοδικά κάθε πτυχή ή παράμετρος του, συνυπολογίζονται και συνεκτιμώνται οι θετικές και αρνητικές συνέπειές του. Ό,τι διαφεύγει της προσοχής ή της διάνοιας του ενός γίνεται άμεσα αντιληπτό από τους υπόλοιπους. Αυτό σημαίνει ότι η τελική απόφαση που λαμβάνεται κατ' αυτό τον τρόπο είναι πληρέστερη από εκείνη μιας χαρισματικής προσωπικότητας ή ακόμη και μιας μικρής ομάδας αρίστων, καθώς αποτελεί προϊόν συνεξέτασης και συνεκτίμησης ενός πλήθους ανθρώπων, σύνθεσης πολλών και ποικίλων απόψεων. Μια λαϊκή συνέλευση έχει το πλεονέκτημα να συνδυάζει τον πλουραλισμό στη διατύπωση θέσεων με την ενότητα ενός συλλογικού οργάνου. Έτσι, οι ιδιότητες ή οι ικανότητες του τελευταίου αποκτούν, κατά τον φιλόσοφο, μια διαφορετικής τάξης ποιότητα από εκείνες των ατόμων που το συναπαρτίζουν. Ένα τέτοιο όργανο, δηλαδή, μπορεί να συντίθεται από ένα σύνολο μέτρων ηθικά και πνευματικά ανθρώπων και, παρά ταύτα, το τελικό αποτέλεσμα που προκύπτει από τη συλλογική διαβούλευση να είναι κατά πολύ ανώτερο ποιοτικά από τις ατομικές δυνατότητες των μελών του, επειδή συναθροίζονται οι αρετές τους. Η θεωρία αυτή του Αριστοτέλη είναι γνωστή ως αθροιστική θεωρία και οι καταβολές της εντοπίζονται στους ομηρικούς χρόνους (Όμηρου Ίλιάς, Ν 237: συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν, σε

μετάφραση Ι. Θ. Κακριδή – Ν. Καζαντζάκη: «κι οι πιο αχαμνοί, σαν πουν να σμίξουνε, κάτι θα κάνουν πάντα»).

Ο Ιάμβλιχος αναπτύσσοντας την ίδια προβληματική για τη διακυβέρνηση της πόλης κάνει λόγο αντίστοιχα για ένα πλάσμα του φανταστικού κόσμου το οποίο εκ γενετής κατέχει υπερφυσικές ιδιότητες όπως η απρόσβλητη φύση του από κάθε είδους απειλή, άτρωτο από αρρώστιες, με χαλύβδινη σωματική ιδιοσυστασία καθώς και απύθμενη ψυχική αντοχή («θα είναι άτρωτος, απρόσβλητος από αρρώστιες...ψυχικές δυνάμεις»). Ένα τέτοιο ον που θα υπερείχε σε σχέση με τους άλλους θα μπορούσε φυσικά να παραβαίνει την κείμενη νομοθεσία ατιμώρητο («δεδομένου ότι...χωρίς συνέπειες»). Παρά ταύτα ο Ιάμβλιχος υπογραμμίζει ότι ο φανταστικός υπεράνθρωπος θα μπορούσε να έχει ισχύ μόνο αν και εφόσον συμπορευόταν με τον νόμο και τη δικαιοσύνη («κάποιος θα κατόρθωνε να επιπλεύσει...το νόμο και το δίκιο και ο,τιδήποτε το προάγει»), κάτι που αποτελεί και βασική προϋπόθεση κατά τον Σταγειρίτη προκειμένου να τεθεί σε ισχύ η αθροιστική θεωρία, αφού τα μέλη της λαϊκής διακυβέρνησης οφείλουν να έχουν τη στοιχειώδη παιδεία, να συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς συντροφικότητας, φιλίας και αλληλεγγύης και φυσικά να σέβονται τη κείμενη νομοθεσία. Η αντίθεση βέβαια που παρατηρείται είναι ότι ενώ ο Αριστοτέλης ταυτίζει αυτό το υπερφυσικό πλάσμα με τους πολλούς, ο Ιάμβλιχος το παρουσιάζει ως παντοδύναμο μονάρχη στο οποίο θα εναντιωνόταν το πλήθος («Γιατί όλοι οι άλλοι θα συσπειρώνονταν εναντίον ενός τέτοιου ανθρώπου»), αποδεικνύοντας ακόμη μια φορά τη βαθιά ριζωμένη πεποίθηση του Αριστοτέλη για την υπεροχή των πολλών έναντι του ενός λόγω της νηφάλιας διορατικής του σκέψης και παρά την αριστοκρατική καταβολή του. Το πλήθος θα κατέρριπτε τον φανταστικό Υπεράνθρωπο από το βήθρο του, καθώς θα υπερερούσε στις διοικητικές ικανότητες και θα σημείωνε αριθμητική υπεροχή («και καθώς θα είχαν καλή διοίκηση και αριθμητική υπεροχή... απέναντί του.»), όπως διαφαίνεται και στην αριστοτελική σκέψη η συνάθροιση σε ένα ενιαίο σύνολο των επιμέρους θετικών χαρακτηριστικών.

Συμπερασματικά και οι δύο φιλόσοφοι περιστρέφουν τον προβληματισμό τους γύρω από το θέμα της ιδανικής διακυβέρνησης της πόλης, εξετάζοντας με προσοχή όλα τα ενδεχόμενα και χρησιμοποιώντας την μέθοδο της αναλογίας για να εκλαϊκεύσουν στο ευρύ κοινό δύσκολες φιλοσοφικές έννοιες και θεωρίες και να τις καταστήσουν εύληπτες. Επίσης διαφαίνεται ξεκάθαρα από τους δύο διανοητές το εγκώμιο που πλέκουν στην κορωνίδα των αρετών, στη δικαιοσύνη, με απώτερο στόχο την συλλογική ευδαιμονία, το εὖ ζῆν όλων των πολιτών.

Β3. Οπτική: ὀρῶμεν

Σύσταση: συνεστηκυῖαν

Λάθος: ἀλήθειαν

Δοχείο: ἐνδέχεται

Ποδήλατο: πολύποδα

- B4: 1: β**
2: β
3:α
4:α
5: β

ΘΕΜΑ Γ

Γ1.

Σωκράτη, όλοι οι ζωντανοί οργανισμοί συμβαίνει να λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο, και όσα φυτρώνουν από τη γη και τα υπόλοιπα έμβια όντα και ο άνθρωπος.

Γιατί και στα φυτά αυτό είναι εύκολο για εμάς που καλλιεργούμε τη γη, δηλαδή και όλες οι προπαρασκευαστικές εργασίες πριν τη σπορά και η ίδια η σπορά: όταν αυτό που φυτεύθηκε επιβιώσει στη συνέχεια η φροντίδα του βλασταριού καθίσταται και πληθωρική και επίπονη και δυσχερής. Έτσι φαίνεται πως έχει και το ζήτημα με τους ανθρώπους. Εγώ καταλήγω σε αυτό το συμπέρασμα από την προσωπική μου ζωή και για τα υπόλοιπα. Γιατί και για μένα του γιού μου αυτού εδώ, είτε πρέπει να την ονομάσω σπορά είτε τεκνοποιία, ήταν η ευκολότερη από όλα, όμως η ανατροφή του είναι και δύσκολη και πάντα επίφοβη για μένα που φοβάμαι (νοιάζομαι) γι' αυτόν.

Γ2.

Στο απόσπασμα ««δοκῶ γάρ μοι ... αὐτόν σοφὸν ποιήσει» ο Δημόδοκος εκφράζει στον Σωκράτη την ανησυχία που τον διακατέχει σχετικά με την επιθυμία του γιού του, Θεάγη, να γίνει μαθητής κάποιου σοφιστή. Συγκεκριμένα, ο Θεάγης κατεβαίνοντας στην Αθήνα και συναναστρεφόμενος κάποιους συνομηλικούς του («τῶν ἡλικιωτῶν τινες αὐτοῦ καὶ δημοτῶν, εἰς τὸ ἄστυ καταβαίνοντες»), έχει επηρεαστεί αρνητικά από αυτούς («διαταράττουσιν αὐτόν») κατά τη γνώμη του Δημόδοκου («δοκῶ γάρ μοι»), όχι από προσωπικές τους θέσεις, αλλά με την αναπαραγωγή και επιμονή σε λόγια που έχουν ακούσει, και προφανώς έχουν εστερνιστεί χωρίς κριτική προσέγγιση («λόγους τινὰς ἀπομνημονεύοντες»). Έχουν δημιουργήσει, λοιπόν, στον Θεάγη την έντονη επιθυμία να γίνει μαθητής κάποιου από τους σοφιστές («τελέσαι τινὶ τῶν σοφιστῶν»), με αποτέλεσμα να ζητά χρήματα και να ενοχλεί τον πατέρα του («μοι πράγματα παρέχει»), παρουσιάζοντας την αξίωση να φροντίσει γι' αυτόν προσλαμβάνοντας κάποιον σοφιστή. Ο λόγος που επιθυμεί κάτι τέτοιο ο Θεάγης εντοπίζεται στη φράση «ὅστις αὐτόν σοφὸν ποιήσει». Θεωρεί, δηλαδή, ότι φοιτώντας κοντά σε κάποιον σοφιστή, θα γίνει σοφός, πράγμα που προφανώς ανησυχεί τον Δημόδοκο και τον κάνει να ζητήσει τη γνώμη του Σωκράτη.

Γ3.

σχές

ῥάδιον/ῥᾶον

ἀγεννοῦς

ἐπιθυμεῖν

τὰ ἄσθη

καταβησόμενοι

παλαίτερον

ἐπιμεληθέντων

οἵτινες

Γ4.

α.

τὸν αὐτόν: Ομοιόπτωτος ονοματικός Επιθετικός προσδιορισμός στη λέξη «τρόπον»

τοῦτο : Υποκείμενο στο ρήμα της πρότασης «γίνεται»

ὀνομάζειν : Τελικό απαρέμφατο, ως υποκείμενο του απροσώπου ρήματος δεῖ.

πάντων : Ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική διαιρετική στο επίθετο υπερθετικού βαθμού «ῥάστη»

εἰς τὸ ἄστυ: Εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός, που δηλώνει κίνηση προς τόπο στη μετοχή της πρότασης «κατεβαίνοντες»

μοι : ἔμμεσο αντικείμενο στο ρήμα «παρέχει»

σοφόν : κατηγορούμενο στο αντικείμενο αὐτόν μέσω του ρήματος ποιήσει

β.

Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι ἡ τότε παροῦσα ἐπιθυμία τούτῳ πάνυ αὐτόν φοβοῖ/φοβοίη

Επιμέλεια:

Γιαννακής Νικόλαος, Τζιτζικιάκης Παναγιώτης, Μπίτσικα Μαρία, Μητρούσκας Δημήτρης, Γεωργιάδου Αναστασία, Καρανικόλα Ελένη, Μάνου Ειρήνη, Γεωργέλης Βασίλης, Μπελαδάκη Νικολέτα, Μακράκη Γεωργία, Λιναρδάκη Θάνια, Νοτάκης Αντώνης

και τα κέντρα ΔΙΑΚΡΟΤΗΜΑ: Πειραιάς, Κερατσίνι, Διαδικτυακό, Μοσχάτο, Ραφήνα, Παγκράτι Κέντρο, Άγιος Νικόλαος Κρήτης, Ηράκλειο Κρήτης, Νέος Κόσμος

Φροντιστήρια ΔΙΑΚΡΟΤΗΜΑ